

285
FEBRER
2023

UN ANY D'INVASIÓ RUSSA D'UCRAÏNA

Inés Arco, Pol Bargués, Moussa Bourekba, Víctor Burguete, Carmen Claudín, Carme Colomina (coord.), Agustí Fernández de Losada, Pol Morillas i Francesco Pasetti

La invasió russa d'Ucraïna ha tingut un impacte global: en la competició estratègica entre els Estats Units i la Xina, en els mercats de recursos globals, com també en la pròpia construcció institucional d'Ucraïna.

L'agressió russa ha enfortit Ucraïna. Mai com ara la identitat ciutadana ucraïnesa no ha estat tan assertiva i àmpliament compartida.

La invasió i posterior adopció de sancions per part d' Occident van provocar la desacceleració econòmica global més abrupta en gairebé 50 anys, només darrebre la pandèmia de la COVID-19 i la crisi financera global del 2008.

El 24 de febrer de 2022, el conflicte d'Ucraïna es va convertir en una guerra amb un impacte global. La ràpida entrada de l'exèrcit rus per l'est d'Ucraïna va accelerar també la descomposició de l'ordre postguerra freda que encara restava al continent europeu. Des d'aleshores, els paradigmes de l'arquitectura de seguretat, tant global com europea, han canviat dràsticament. La guerra ha impactat en la competició estratègica entre els Estats Units i la Xina, i en els mercats de recursos globals, com també en la mateixa construcció institucional d'Ucraïna.

Aquesta *Nota Internacional* de CIDOB analitza l'impacte geopolític, econòmic, tecnològic i migratori d'un conflicte que continua escalant sobre el terreny. Sense una via de resolució encara a l'horitzó, l'amenaça d'una guerra llarga o d'un conflicte enquistat és el pitjor escenari per a Ucraïna i per a Europa.

Ucraïna i la geopolítica complexa

Pol Morillas, director, CIDOB

Si la paraula *permacrisi* és la que **defineix** millor l'estat del món avui dia, *complexitat* probablement sigui la més adequada per descriure les derivades geopolítiques de la guerra a Ucraïna.

Occident ha coordinat la seva ajuda militar a Ucraïna i augmentat gradualment el caràcter ofensiu dels seus enviaments. L'OTAN s'ha revitalitzat com a mecanisme de defensa col·lectiva amb les peticions d'ingrés de Suècia i Finlàndia. Alemanya i la Unió Europea (UE) han trencat els tabús respectius amb l'enviament de carros de combat Leopard II i l'ús de fons comunitaris per a la provisió de material bèl·lic a un país en conflicte. No obstant això, no tot és unitat al bloc occidental: les divisions estratègiques sobre la futura relació amb Rússia, l'abast de l'ajuda a Ucraïna o les receptes dels Estats Units sota la forma de la *Inflation Reduction Act* obren esquerdes en la relació transatlàntica, amb la mirada posada en les presidencials nord-americanes de 2024. La Xina i Rússia, malgrat la declaració prèvia a la guerra d'una «**amistat sense límits**», s'han convertit en una estranya parella. «Suport narratiu, cautela estratègica» resumeixen el grau d'alineament entre ambdós actors avui dia. Si hi afegim components de complexitat, potències mitjanes com Turquia i l'Índia prefereixen augmentar el seu estatus regional abans que alinear-se sistemàticament amb una de les dues parts.

En l'àmbit multilateral passa el mateix. La inactivitat del Consell de Seguretat contrasta amb l'activisme plural de l'Assemblea General de Nacions Unides. El primer, on Rússia manté el seu dret de veto, només ha aconseguit adoptar una **declaració** de la presidència on expressa la seva «profunda preocupació pel manteniment de la pau i la seguretat a Ucraïna». Per la seva banda, les **diverses resolucions** de l'Assemblea General —condemna a l'agressió i annexió il·legal de territoris per part de Rússia, suspensió de la seva pertinença al Consell de Drets Humans i reclamació de reparacions de guerra— evidencien la pluralitat

La resistència col·lectiva ucraïnesa ha reforçat una identitat que, inevitablement, s'està construint en part *en contra* de l'agressor, és a dir, per extensió, en contra dels russos.

de punts de vista amb què el món llegeix la guerra d'Ucraïna: rebug a la invasió —si s'ha de jutjar pel nombre de vots favorables a les resolucions—, però abstenció per part dels països més poblats del món i de bona part del Sud Global.

La guerra reforça la identitat d'Ucraïna

Carmen Claudín, investigadora sènior associada, CIDOB

L'agressió russa ha fet Ucraïna més forta. Moscou volia sotmetre-la i tornar-la a la seva condició d'Estat formalment independent però, en la pràctica, superditat als interessos de Rússia. No obstant això, cap de les conseqüències de la política neocolonial del règim de Putin ha anat en el sentit de l'interès del Kremlin.

La societat ucraïnesa està pagant un preu molt alt pel seu dret a prendre les seves pròpies decisions i decidir el seu futur. Tanmateix, la identitat ciutadana ucraïnesa mai no ha estat tan assertiva i àmpliament compartida. Per tant, la *desucraïnització* del país que vol aconseguir el Kremlin mitjançant la *desnazificació* no solament ha fracassat sinó que ha provocat precisament tot el contrari. Així, la resistència col·lectiva ha reforçat una identitat que, inevitablement, s'està construint en part *en contra* de l'agressor, és a dir, per extensió, en contra dels russos. Per aquest motiu, un dels principals desafiaments de la societat russa, quan arribi la postguerra, serà convèncer els ciutadans ucraïnesos, fins i tot els d'origen russòfon, nascuts d'aquesta resistència, que certa amistat o, com a mínim, una convivència entre ambdós és possible.

Un estudi, dut a terme l'octubre de 2022 per un prestigiós centre ucraïnès d'anàlisi de l'opinió pública, **as-**

senyala, per exemple, que la majoria dels ciutadans del país (56%) creu que els russos són col·lectivament responsables de l'agressió militar de Rússia contra Ucraïna. Fins i tot entre els enquestats que utilitzen el rus en la seva vida diària, una majoria relativa però significativa (47%) també creu que la guerra és el resultat d'accions o falta d'accions per parts dels russos del carrer. En canvi, la valoració de la UE no ha deixat de créixer: una altra enquesta, de gener de 2023, **mostra** que un 84% d'ucraïnesos confien en la UE més que en totes les altres organitzacions i associacions internacionals.

La sortida de la guerra és encara incerta, però Vladímir Putin ja s'ha convertit en l'arquitecte més segur del procés de construcció nacional i institucional d'Ucraïna iniciat el 2014.

La guerra com a catalitzador de la tercera major desacceleració econòmica en 50 anys

Víctor Burguete, investigador sènior, CIDOB

La invasió russa d'Ucraïna i la posterior adopció de sancions per part d'Occident van provocar la desacceleració econòmica global més abrupta en gairebé cinquanta anys, només darrere la pandèmia de la COVID-19 i la crisi financera global del 2008. Guerra, inflació, restricció monetària i por a la recessió van ser la causa del pitjor any de la història en els mercats financers i unes previsions que situaven el 2023 com l'any amb el tercer creixement econòmic més dèbil des de la bombolla tecnològica de principis de segle. Sortosament, els mals auguris de creixement sembla que no es compliran gràcies, en part, al bon temps, que ha evitat l'escenari de racionament energètic a Europa.

L'impacte de la guerra també ha obtingut la tercera posició en termes d'inflació. A escala global, l'índex de preus ha experimentat el tercer repunt més ràpid des dels anys vuitanta del segle passat, fins a tornar a les altíssimes taxes d'aquella dècada. Això ha provocat la forta reacció dels bancs centrals i la fi de més d'una dècada de diner barat. A mesura que es vagi evaporant l'excés de liquiditat del sistema, governs, empreses i ciutadans començaran a veure'n les conseqüències. Les pujades de la quota de la hipoteca és el primer i millor exemple del nou paradigma.

En aquest entorn de menor marge pressupostari, els països occidentals hauran de destinar un percentatge més alt de la seva renda a la despesa energètica i a fer front als seus nous compromisos, entre els quals destaquen: a) el suport a la política industrial per impulsar l'autonomia estratègica; b) l'augment de la

despesa en defensa; i c) l'ajuda econòmica i militar a Ucraïna. A més, els estats europeus hauran de decidir de quina manera contribuiran a la gestió de les crisis de deute que previsiblement experimentaran alguns països emergents o si, al contrari, serà millor deixar la iniciativa a altres actors globals.

En aquest context de menors recursos i més compromisos, els governs tindran cada vegada més difícil ocultar del debat públic les disjuntives de la política econòmica derivades de la guerra d'Ucraïna. I a més, el 2024 hi ha eleccions als Estats Units, un fet que pot ser determinant per al futur d'aquesta guerra.

Més defensa per a la UE i per a Ucraïna

Pol Bargués, investigador principal, CIDOB

Dotze mesos llargs de guerra han catalitzat la defensa de la UE. La inversió militar dels estats membres ha augmentat fins a un **nivell rècord**, al mateix temps que s'exploren **oportunitats de cooperació** en armament, munició o modernització dels exèrcits europeus. Si bé el rearmament d'Ucraïna s'articula majoritàriament a través de l'OTAN, la UE ha contribuït a l'assistència militar amb la provisió d'equips i armes letals, o amb la Missió d'Assistència Militar (**EUMAM**) que té com a objectiu entrenar i reforçar les Forces Armades d'Ucraïna.

Fins quan durarà el suport militar europeu a Ucraïna? «Mentre sigui necessari, fins a la victòria d'Ucraïna», **va escriure** l'Alt Representant de la Unió per a Afers Exteriors i Política de Seguretat, Josep Borrell. Però aquesta determinació de la UE no és suficient, segons **analistes i crítics**. Les veus que predominen en el debat públic sobre la implicació europea incideixen menys en els perills o greuges humanitaris de la prolongació dels conflictes que en la suposada lentitud o descoordinació de la resposta de la UE. I així ho accepten també els mandataris europeus, que apel·len constantment a fer més, de manera més ràpida i més ben coordinada. També ho exigeix Borrell als estats membres: «No solament hem de **gastar més** en defensa, sinó millor. I això implica cooperar més. Per seguir donant suport a Ucraïna, per abordar les necessitats actuals i per començar a preparar-nos per al futur.»

El futur està travessat per una guerra «europea». Per al cap de la diplomàcia europea, en vista de l'ambient «**desafiador**» de Moscou, «els aliats d'Ucraïna fan bé d'augmentar la seva ajuda militar, fins i tot proporcio-

nant tancs de combat». A l'horitzó europeu no sembla haver-hi, de moment, alternatives a l'escalada. Hi haurà més aniversaris negres.

Xina: equilibris impossibles?

Inés Arco Escriche, investigadora, CIDOB

Després d'un any de desequilibris, la Xina continua a la corda fluixa. Tot i haver evitat condemnar la invasió russa, tampoc ha reconegut la independència i annexió il·legal de Crimea, Lugansk o Donetsk —contrària als seus interessos a Taiwan—, i ha expressat el seu suport a la sobirania i integritat territorial d'Ucraïna. Si bé ha aprofundit la seva relació estratègica i **econòmica** amb Rússia, el seu aval s'ha mantingut dins dels límits de les sancions internacionals i no ha anat acompanyat de cap tipus de suport militar demostrable fins a la data —fins i tot amb les **sis entitats xineses** presumptament **involucrades** en el conflicte—. El seu discurs oficial ha replicat les nar-

L'impacte de la guerra en les cadenes de subministrament i els preus són una pressió indesitjable per a l'economia xinesa, que es troba enmig d'una recuperació postpandèmica i en un context internacional hostil.

ratives i desinformació russa, aprofitant l'oportunitat per assenyalar el seu rival geopolític, Estats Units/OTAN, com a causa de la guerra. No obstant això, després del revés rus en el camp de batalla, el president Xi Jinping no va dubtar a **expressar** «preguntes i preocupacions» al seu homòleg rus, o la seva **oposició** a l'ús d'armes nuclears.

Les preocupacions són múltiples i multidimensionals. La guerra a Ucraïna és vista sota el prisma de la competició geopolítica amb els Estats Units, en la qual Rússia és un soci clau al qual Beijing difícilment pot abandonar, tot i ser conscient que depèn econòmicament i tecnològicament d'Occident per al seu desenvolupament. Aquesta posició ambivalent ha empitjorat la imatge del gegant asiàtic —excepte en part del **Sud Global**, que manté una posició semblant en el conflicte— fracturant així encara més la seva relació amb Europa, amb una aliança transatlàntica reforçada, i alimentant debats sobre el desacoblament. A més, la guerra i les sancions han pertorbat les rutes comercials euroasiàtiques de la iniciativa de la Franja i la Ruta —que travessaven Rússia i Belarús fins a Europa— de la qual anava a formar part Ucraïna. L'impacte de la guerra en les cadenes de subministrament i els preus són una pressió indesitjable per a l'eco-

nomia xinesa, que es troba enmig d'una recuperació postpandèmica i en un context internacional hostil.

Però si alguna cosa preocupa la Xina és, precisament, l'atenció internacional cap a Taiwan i els seus paral·lelismes amb Ucraïna. L'augment del suport nord-americà —amb la venda de **nous paquets d'armes** a Taipei—, les sancions econòmiques i l'exemple de la resistència civil ucraïnesa mostren la dificultat d'una reunificació mitjançant l'ús de la força. Ucraïna ha trasbalsat, sens dubte, els càlculs i l'estratègia de la Xina amb relació a Taiwan.

Els països exportadors d'hidrocarburs com Algèria, Aràbia Saudita, Líbia o Qatar s'han beneficiat de la pujada dels preus de l'energia per omplir les arques de l'Estat i comprar la pau social. Aquest període de bonança econòmica, tot i que temporal, els ha permès també erigir-se com a alternatives al gas i el petroli russos per a la UE.

Front digital: propaganda i competició tecnològica

Carme Colomina, investigadora sènior, CIDOB

Les plataformes tecnològiques s'han convertit en actors estratègics en la guerra d'Ucraïna. Són el nou poder tecnoeconòmic d'un conflicte que ha viscut, en el seu front digital, l'impacte més directe d'una transformació global. Les línies divisòries entre la força militar convencional i les capacitats tecnològiques de disrupció són cada vegada més difuses. Gegants de Silicon Valley com Microsoft o Amazon Web han facilitat serveis al núvol, suport tecnològic o dades d'intel·ligència al Govern ucraïnès contra els ciberatacs. Starlink, els terminals d'internet satel·litari d'Elon Musk, han estat «la columna vertebral de les comunicacions a Ucraïna, especialment en la línia del front», com reconeixia el magnat a Twitter. Però ara, Space X, responsable de posar en òrbita els satèl·lits, ha decidit imposar restriccions per evitar el seu ús amb finalitats militars —per exemple, per al control de drons i la ubicació de tropes russes—. Milers de *hackactivistes* d'arreu del món han participat en campanyes de disrupció digital per hackejar mitjans de comunicació russos o interferir en les estratègies de desinformació en línia del Kremlin, desdibuixant així també les línies divisòries entre actors civils i militars.

Les xarxes socials han transformat la manera de narrar, experimentar i comprendre la guerra. En els primers compassos de la invasió, i atès el teló de censura digital imposat pel Kremlin, l'audiència de Telegram va créixer, de cop, un 66%. Segons una investi-

gació de Forbes.ru, la xarxa de missatgeria fundada per Pavel Durov va passar de 25 milions d'usuaris el gener de 2022 a 41,5 milions de persones el juliol de 2022. A més, un estudi de l'**Stanford Internet Observatory** va constatar la connexió entre les narratives que impulsen els mitjans de comunicació estatals i els pseudomitjans de propaganda russa amb el contingut distribuït a través de canals de Telegram no atribuïts.

Per la seva banda, mentre Ucraïna i la capacitat comunicativa del president Zelenski semblen haver conquistat Twitter, Tik Tok s'ha convertit en la xarxa social del front, on els vídeos d'escaramusses i combats es barregen amb coreografies dels soldats ucraïnesos. L'exhibició d'armament i camaraderia té un objectiu clar motivacional. La viralització digital del conflicte, però, pot generar també una enorme quantitat de dades potencialment útils, quan arribi el moment, per retre comptes dels crims de guerra.

MENA: acceleració en la reconfiguració de l'ordre regional

Moussa Bourekba, investigador principal, CIDOB

La guerra a Ucraïna ha tingut un impacte en la regió MENA (Orient Mitjà i Nord d'Àfrica) tant en termes econòmics com polítics. Econòmicament, l'augment dels preus dels aliments ha posat de manifest la dependència de diversos països de la regió de Rússia i Ucraïna respecte als recursos agrícoles i energètics. A Sudan, Egipte, Líban o Líbia —on el blat rus i ucraïnès representen entre el 60% i el 90% del total de les seves importacions— va augmentar la inseguretat alimentària. A més, la pujada de preus dels combustibles ha agreujat els nivells d'inflació de països que ja s'enfrontaven a taxes de dos dígitos (Egipte, Turquia i Iran) i fins i tot més (Líban). Tenint en compte la correlació entre el preu dels aliments i els alçaments àrabs de 2011, alguns governs de l'àrea temen que la conjuntura actual generi més descontentament social i inestabilitat política (revoltes de la fam), especialment en aquells països extremadament vulnerables com Iraq, Líbia, Síria o Iemen, que ja acumulen situacions de guerra amb una inestabilitat política i econòmica molt fortes. Els efectes d'aquesta guerra, tanmateix, no han estat negatius per a tothom. Els països exportadors d'hidrocarburs com Algèria, Aràbia Saudita, Líbia o Qatar s'han beneficiat de la pujada dels preus de l'energia per omplir les arques de l'Estat i comprar

la pau social. Aquest període de bonança econòmica, tot i que temporal, els ha permès també erigir-se com a alternatives al gas i el petroli russos per a la UE.

Pel que fa a l'esfera política, no tots els països de la regió MENA s'han sumat a la condemna total d'Occident arran de la invasió russa d'Ucraïna. Això es deu a l'entramat de relacions econòmiques, polítiques i militars que Rússia manté amb diversos règims de la zona. Però no solament això. També indica que la reconfiguració de l'ordre regional, marcada pel declivi dels Estats Units i l'auge d'actors regionals i extraregionals, duu alguns líders a utilitzar la rivalitat entre Moscou i Washington per expressar el seu descontentament amb la Casa Blanca i diversificar les seves aliances.

Un punt d'inflexió en la política migratòria i d'asil europea?

Francesco Pasetti, investigador principal, CIDOB

La guerra a Ucraïna ha situat la UE davant la crisi de refugiats més important de la seva història. En un any, més de **vuit milions** de persones provinents d'Ucraïna han buscat protecció en un altre Estat europeu. Un repte sense precedents davant del qual les institucions de la Unió han reaccionat de manera extraordinària.

El 4 de març de 2022 es va activar, per primera vegada des de la seva publicació el 2001, la Directiva de protecció temporal (2001/55/CE). A partir d'aquell dia, les persones que havien fugit de la invasió russa podien comptar amb protecció immediata arreu del territori de la UE; és a dir, accés automàtic al permís de residència i al conjunt de drets i serveis bàsics (feina, habitatge, sanitat, educació, assistència social), i la possibilitat d'«escollir» en quin Estat membre volien rebre aquesta protecció. Aquest canvi normatiu ha anat acompanyat d'avenços igualment significatius en termes de coordinació, recursos i eines executives, desplegats per a la seva implementació. En poc més d'una setmana es va aconseguir allò que durant anys havia estat impossible: una resposta ràpida, eficaç i coordinada en l'àmbit d'asil i refugi. Fins aleshores, la política migratòria europea només havia demostrat ser capaç de trobar solucions compartides i eficaces a l'hora de securitzar les fronteres externes i reduir els fluxos d'entrada, però no així en termes de protecció i acollida.

La resposta europea a la crisi dels refugiats ucraïnesos ha posat de manifest que són possibles solucions alternatives per a l'asil i el refugi, solidàries i garants de drets per a aquells que necessiten protecció.

Això ens duu a qüestionar-nos, d'una banda, per què aquestes solucions **no es van aplicar abans amb altres col·lectius** de refugiats i, de l'altra, si seria possible **aplicar-les en el futur** a persones estrangeres que necessiten protecció. És a dir, es tracta d'un canvi significatiu, però excepcional i limitat al context ucraïnès, o d'un punt d'inflexió substancial en la política migratòria i d'asil europea?

La resposta europea a la crisi dels refugiats ucraïnesos ha posat de manifest que són possibles solucions alternatives per a l'asil i el refugi, solidàries i garants de drets per a aquells que necessiten protecció

Si observem la resta de decisions preses des d'aleshores en el marc de la UE en matèria migratòria, com els acords recents per a les infraestructures de **defensa de les fronteres**, sembla que es tractaria més aviat de la primera opció.

La dimensió urbana de la guerra

Agustí Fernández de Losada, investigador sènior i director del programa Ciudades Globales, CIDOB

Les ciutats ucraïneses s'han convertit en l'objectiu principal dels atacs de l'exèrcit rus. Els carrers i els edificis destruïts a Kíiv, Kherson, Mariúpol, Odessa o Khàrkiv, com ho van ser Bagdad o Alep, són la imatge d'un conflicte amb una forta dimensió urbana. Els míssils russos busquen destruir seus i infraestructures clau i paraitzar l'activitat econòmica, social i política del país. Però també delmar la resistència local i minar l'ànim de la població. L'obstinació per tallar el subministrament d'aigua i energia en les principals ciutats del país n'és una bona mostra; com també el segrest de més de cinquanta alcaldes i líders locals reportats fins a la data. Els alcaldes simbolitzen la capacitat d'organitzar-se, protegir-se i liderar la resistència. És especialment significatiu el cas de l'alcalde de Khàrkiv, Ihor Kolykhaiev, que va ser detingut després de negar-se a col·laborar amb l'administració imposada pel Kremlin després de l'ocupació i que es troba en parador desconegut des de fa mesos, fins i tot quan la ciutat ha estat recuperada per l'exèrcit ucraïnès.

Arran d'aquesta realitat, el municipalisme internacional, especialment l'europeu, s'ha mobilitzat per brindar el seu suport denunciant les agressions, reforçant les sancions, tallant relacions amb ciutats russes i exigint una resolució pacífica i immediata del conflicte. Però també s'ha traslladat al terreny pràctic mitjançant l'enviament directe d'ajuda en forma de recur-

sos financers i materials. El subministrament de centenars de generadors elèctrics en el marc de la campanya *Generators for Hope*, impulsada per Eurocities i el Parlament Europeu, o el d'ambulàncies, camions de bombers o grues com els facilitats per Hamburg, Barcelona o Poznan, en són clars exemples.

Tot aquest suport complementa al que ofereixen els grans operadors nacionals i internacionals. El seu valor afegit rau en el fet que s'articula entorn de les xarxes de relacions teixides al llarg de dècades, les quals permeten incidir de forma quirúrgica en les realitats locals. Una capacitat modesta però que és rellevant i que serà clau quan s'emprenghi la reconstrucció.